

Scan, file, Upload

31/01/19

HOPO HIA FIKA 70-81/2018: POLISI .v. EIKI TU'IVAKANO

Reviewed 4/01/2019. & 22/01/19

Tala Tu'utu'uni

Koe ngaahi hopo ni koe ngaahi faka 'ilo 'o Lord Tu'ivakano 'e 11 fekau'aki moe ngaahi kole moe foaki 'oe ngaahi tohi ngofua folau, pe paasipooti 'ae kau Siaina.

Koe ngaahi hopo ni foki koe ngaahi hopo hiamatea pe indictable offences, pea fakatatau ki he lao, 'oku pau ke fou mai he fakamaau'anga ko 'eni ke vakai'i pe 'oku 'i ai ha fakamo'oni fe'unga ke 'oatu 'aki e hopo ki he fakamaau'anga Lahi ke fakamaau'i. Ka 'osi ange 'ae vakai'i 'ehe fakamaau'anga ni 'ae ngaahi fakamo'oni ('aia 'oku fakahu pepa mai pe 'ehe Talatalaaki), 'ou tui 'oku 'ikai ha fakamo'oni fe'unga ke 'ave aki e hopo ke tali ki ai e faka'iloa- no sufficient evidence for the defendant to answer, 'e tuku ange 'ehe fakamaau'anga ko 'eni 'ae faka'iloa pea 'e ngata ai e hopo ni.

Koe lao ki he 'i ai ha fakamo'oni fe'unga pe 'ikai.

Koe fakahinohino 'oe lao 'oku ngaue 'aki 'i Tonga ni, 'oku ha ia he Hopo Pilitania koe *Rex v Galbraith*, pea 'oku 'omi ia he Fakahinohino Ngaue fika 10/ 2000. Practice direction no.10/2000.

To'oto'o lalahi pe

1. Kuo pau ke 'i ai e fakamo'oni/evidence, ki he 'elementi kotoa pe 'oe hia 'oku faka 'ilo. Kapau 'e 'ikai ke 'i ai ha fakamo'oni ki ha taha 'oe ngaahi 'elementi, 'oe hia. 'Oku faka'ilo, - 'e lau ia 'oku 'ikai ha fakamo'oni fe'unga pea e lau leva 'oku 'ikai ha hopo ke tali pea tukuange
2. ....
3. Koe va'a hono tolu 'oku fekau'aki ia moe 'i ai ha fakamo'oni ka 'oku fakafalala 'ae halaia pe tonuhia, ki he faka'uHINGA moe tui, 'ae kau sula pe koe fakamaau aofangatukuu. Koe fakahinohino ki he konga ko 'eni 'oku talamai ia 'oku 'ikai fiema'u e he fakamaau'anga ia ko 'eni kene fakamaau'i e falala'anga /reliability, pea 'e falala'anga/ credibility, 'oe fakamatala fakamo'oni ... tuku ia ki he fakamaau'anga tene fakamaau'i e hopo. .

KO E VAKAI'I 'OE NGAahi FAKA'ILO

Tikite Fika 70/18 & 71/18

Koe fuakava loi.

'Oku ou tali 'oku 'i ai 'ae fakamo'oni fe'unga ke 'ave 'ae ongo hopo ni makatu'unga pe he ongo palakalafi 'oku ha he fuakava, 'oku talanoa ki ai e ongo faka'ilo.

rec'd 31/01/19
HHC

Na'e fakaha ai 'ehe faka'iloa 'ae ongo fakamatala 'oku taukave'i 'ehe talatalaaki 'oku loi.

Koe ngaahi 'uhinga 'oku 'omai 'e he faka'iloa ke fakangata'aki e hopo 'oku ou tui koe me'a ia ke toki faka'uhinga mo fakakaukau'i, hono falala'anga, 'ehe fakamaau'anga tene fakamaau'i 'ae hopo.

'Oku kau foki heni 'ae pehe 'ehe taukapo 'oku qualify 'ae ongo palakalafi 6 & 7 'ehe fakalea 'o 'ene tohi, 17/07/2015 'aia oku talanoa ki he 'ene manatu mo 'ene tui. 'Oku ou tui koe me'a ia 'e tokanga ki ai, faka'uhinga/ interpret, mo fakamaau'i 'ehe fakamaau aofangatukuu, pe kau sula. Ka nau ka tui ki he faka'uhinga 'ae faka'iloa 'e ala hao e faka'iloa, pea ka tui ki he Talatalaaki, pea 'e ala mo'ua.

Tikite Fika 72/18 & 73/18 - Money Laundering.

'Oku mahu'inga 'i he money laundering 'ae taimi, ke mahino ne 'osi fai e ngaue ta'e fakalao ia, 'o fou mai ai e pa'anga ta'e fakalao, pea toki fai hono feinga ke noo.

Koe ongo faka'ilo 72/18 & 73/18 'Oku talanoa ia ki he ongo fe'ave 'aki pa'anga 'i he 31 Siulai 2013 moe 29 Novema 2013.

Koe Konga VI 'oe tali 'ae Talatalaaki ki he ngaahi fokotu'u no case 'ae faka'iloa fengaue'aki 'a e ni'ihi kau ai pe moe faka'iloa fekau'aki moe ngaahi ngaue 'e ala lau pe koe ngaue hala 'aki 'oe mafai 'ehe faka'iloa. Ngaahi fehu'aki pa'anga 'e ala lau koe totongi'i ta'e totonu 'o e faka'iloa ke faihala. Mei he palakalafi 12(1) ki he 12(24) koe ngaahi ngaue ia ki mu'a he 'aho 31 'o Siulai 'oku fakafalala ki ai e faka'ilo 72/18, pea hoko atu ai ki he 'aia koe 'aho 29 Novema 'aia koe 'aho ia 'oe tukuaki'i 73/18. 'Aia 'oku 'osi hoko(e ngaahi me'a ia 'oku tukuaki'i koe hia, pea toki 'asi e pa'anga. Mahu'inga e taimi ke mahino ne fai e hia pea toki tafe mei ai e pa'anga 'oku fai ai e faka'ilo money laundering.

'Ikai gata ai ka 'oku 'i ai , *'ae chain of evidence* 'o e 'alu 'ae pa'anga mei Hong Kong, a'u ki he ngaahi fika 'ae faka'iloa , pehe ki he fekau'aki mo Mr Lee , Satua, moe ngaahi ngaue fekau'aki moe 'u paasipooti. 'Oku ou tui 'oku 'i ai e fakamo'oni 'ataakai fe'unga ke ala infer mei ai 'eha kau sula, na'e fou mai e ngaahi pa'anga ko 'eni, koe totongi'i 'oe faka'iloa 'i hono lakanga koe Minisita ki Muli, fekau'aki mo e ngaahi paasipooti., pe bribery, pea kuo ne fufu ia ki he 'ene housing loan account.

Tikite Fika 74/18

Koe tikite 'eni koe "FAI HA FAKAMATALA TAKI HALA 'L HE TAUMU'A KE MA'U HA TOHI NGOFUA KE FOLAU" maumau ai e kupu 21(1)(a) 'oe lao paasipooti.

21 Offences

(1) Any person who — (a) for the purpose of obtaining for himself or for any other person, any passport or certificate of identity, or other advantage under this Act with intent to deceive, makes or causes to be made any declaration, return or statement which he knows or has reasonable cause to believe to be false or misleading;

21 Ngaahi Hia

(1) Ko ha taha 'oku ne — (a) taumu'a ke ma'u ma'ana pe ha taha kehe, ha tohi fakangofua ke folau pe tohi fakamo'oni 'ilo'i, pe hamonu'ia kehe 'i he Lao ni 'i he loto ke kākā'i, fakahoko pe fakatupu ke fakahoko ha tohi fakamatala fakapapau, fakamatala (return) pe fakamatala (statement) 'a ia 'oku ne 'ilo pe 'oku 'i ai 'a e makatu'unga fakapotopoto ke tui ai 'oku loi pe takihala;

Na'e fokotu'u mai mei he taukapo 'oku retrospective 'ae faka 'ilo ko 'eni he koe Lao 2016 ka 'oku pehe ia na'e mo'ui pe ngaue mei he 1964. Feinga ia ke pule atu ia ki he taimi na'e te'eki fa'u ai ia, pea 'oku retrospective leva ia. 'Oku ou tali 'e au e tali mei he Talatalaaki. Ne 'osi ngaue 'ae lao ia he taimi 'oe ngaue 'oku tu'unga ai e faka'ilo, pea 'oku ou tali 'oku 'i ai pe fakamo'oni fe'unga ia ki he faka'ilo.

Tikite Fika 75/18 – 81/18

Koe ngaahi faka'ilo bribery 'eni/ pe tali ha me'a 'ofa fakafufu 'ehe 'ofisa fakapule'anga.

'Oku ou tali koe faka'iloa 'i hono lakanga koe minisita ki Muli he vaha'a taimi 'oku tuhu ki ai e ngaahi faka'ilo, koe 'ofisa fakapule'anga.

'Oku tuhu mai leva e fo'i tikite takitaha ki he ngaahi fo'i pa'anga na'ane tali.

Koe " tali"- koe taha ia 'oe elementiti mahu'inga 'oe hia ko'eni, - , 'oku pau ke kau ki ai 'ae 'ilo 'ae taha **tali** ki he me'a 'oku ne tali, pea moe a'u 'ae me'a 'oku ne tali kiate ia, pe ki he feitu'u 'oku pule ki ai pe loto ke tuku ki ai. – koe **necessary logic** ia 'oe **tali**.

Koe faka'ilo 75/2018,

'Oku tuhu ia ki he 'aho 18 Novema 2013. Koe pa'anga na'e fakahu ki he account pe 'ae faka'iloa pea 'e lava ke **infer** 'oku ne 'ilo pea 'oku pule ki he 'ene akauni.

Fekau'aki moe ngaahi ngaue na'ane fai , 'oku ou tali 'e lava ke infer mei he ngaahi fakamo'oni 'oku tuhu ki ai 'ae talatalaaki ki fakafepaki ki he fokotu'u 'ae taukapo.

Fakatatau ki he kupu 3. 'oe Fakahinohino 'ae hopo Galbraith 'oku 'i ai e fakamo'oni fe'unga ke commit e hopo ki he Fakamaau'anga Lahi.

Tikite Fika 76/2018.

Koe faka'ilo ko 'eni 'oku tuhu ia ki he 'aho 20 Novema 2014, pea koe pa'anga 'oku tukuaki'i na'e tali 'ehe faka'iloa, na'e faka hu ia ki he akauni 'oe faka'iloa. Hange pe koe 75/2018 'oku ou tali 'oku 'ilo mo ma'u 'ehe faka'iloa e pa'anga ko 'eni, pea 'oku 'i ai moe fakamo'oni fe'unga ke 'ave e hopo ni ki he Fakamaau'anga Lahi.

Tikite Fika 77/2018

Koe faka'ilo ko 'eni 'oku tuhu ia ki he 'aho18 Siulai 2014.

Pehe 'ehe tikite, na'e tali 'ehe faka'iloa 'ae me'a 'ofa fakafufu, koe \$9718.78. Koe fakamo'oni ia 'oku talanoa mai ia koe pa'anga na'e totongi ia ki he account 'o Joice Robyn Tu'ivakano.

Koe palakalafi (27),(28) moe (29) 'oe gaahi fokotu'u 'ae talatalaaki 'oku talanoa ki he faka'ilo ko 'eni ka 'oku 'ikai talanoa mai ia ki ha ngaahi nga'unu 'ae pa'anga ke a'u ki ha tu'unga ke tau ala faka'uHINGA ai kuo tali 'ehe faka'iloa 'ae pa'anga ko 'eni. Fakatokanga'i 'oku 'i ai e ngaahi faka'ilo ia 'oku talanoa ki he pa'anga na'e hu ki he akauni 'o Robin, ka na'e iku ia ki he **joint account** noo fale 'o Robyn moe faka'iloa. 'Oku 'ikai ha talanoa pehe ia ki he pa'anga ko 'eni ke *infer* ai ha 'ilo pea mo ha tali 'ehe faka'iloa e pa'anga ko 'eni.

Fakatatau ki he konga 1. 'oe *Galbraith* 'oku 'ikai ha evidence ki he *tali*, *'aia koe essential element ia 'oe faka'ilo*, pea 'oku ou tu'utu'uni ai 'oku 'ikai ha fakamo'oni fe'unga ke 'ave 'aki e faka'ilo ko 'eni ki he Fakamaau'anga Lahi.

Tikite Fika 78/2018

Talanoa mai ha fakamo'oni ia 'oe faka'ilo ia ko'eni ki he *tali* 'ehe faka'iloa 'ae \$26,100.57, he 'aho 31 'o Siulai 2013.. 'Oku 'ikai ha toe fakamatala ia teu ma'u mei he submission 'ae talatalaaki pe na'e ha'u me ia hai, ki he hingoa pe akauni 'o hai, 'i he pangike fe 'ia.

'ikai ha fakamo'oni ia ke talanoa mai kihe fekau'aki 'ae pa'anga 'oku lau mo hano tali 'ehe faka'iloa e pa'anga koi a.. Faktatau ki he konga 1, 'oe *Galbraith* 'ikai ha hopo ke 'ave ki he Fakamaau'anga Lahi.

Tikite Fika 79/2018

'Oku tuhu 'ae faka'ilo ko 'eni ki he tali 'oe pa'anga31 Tisema 2014, na'ake tali 'ae \$10,000.000 mei a Sien Lee.

Koe pa'anga ko 'eni 'oku talanoa ki ai e palakalafi (45) 'oe submission, ka 'oku tatau pe 'eni moe 77/2018, 'oku 'ikai ha fakamo'oni ia ki he 'alunga 'oe pa'anga te tau ala *infer* ai kuo 'ilo ki ai mo tali 'ehe faka'iloa.

"ikai ha hopo ke 'ave.

Tikite Fika 80/2018 mo e 81/2018,

'Oku talanoa 'ae ongo faka'ilo , ki he tali 'oha me'a 'ofa pe totongi fakafufu.

Na'e kole 'ae taukapo ke kamata 'ene ngaahi fokotu'u mei he tikite 81/2018 'aia koe tikite faka'osi ia.

Koe Lao fekau'aki moe 81/2018

50. Acceptance of bribe by government servant Every person employed as or acting in the capacity of a Government servant who shall demand or accept any money or valuable consideration of any description whatever as an inducement to do or abstain from doing any act in the execution of his duty as such Government servant or as an inducement for showing favour or disfavour to any person shall be liable to imprisonment for any period not exceeding 3 years

50. Tali 'o ha me'a'ofa pe totongi fakafufū 'e ha 'ofisa fakapule'anga Ka 'i ai ha taha 'oku ne ngaue pe le'ole'ole 'i ha lakanga 'o ha 'ofisa faka-Pule'anga te ne 'eke pe ma'u ha pa'anga pe me'a malu'i mahu'inga 'i ha fa'ahinga neongo pe ko e ha 'o hangē ha me'a fakaloto'i ke ne fai pe ta'e fai ha ngaue 'i he fai hono lakanga ko e 'ofisa faka-Pule'anga pe ko e fakaloto'i ke ne filifilimanako pe ta'e filifilimanako ki ha taha 'e fakamaau'i pea ka mo'ua te ne nofo pōpula 'o 'ikai lahi hake 'i he ta'u 'e 3.

Fakamatala 'oe faka'ilo,

- Tali lolotonga 'oku ke Minisita Ki Muli, fakafou 'i ho mokopuna- Jordan Kaho,

meia Sien Lee, 'ae pa'anga 'e \$5000.00 fakahoko e tu'utu'uni ke foaki 'ae tohi fakangofua folau – Tonga, 'ae ni'ihiki na'e kole tohi ngofua folau Tonga, Fakahu 'e Satua Tu'akoi ki he Va'a ki he kakai 'ae Potungaue ki muli.

Eleminiti

Koe faka'ilo, he 'aho 20 'o Novema, 'i ' Nuku'alofa

Tali ha me'a 'ofa fakafufu, \$5000.00.

Koe sieke BSP, 'i he hingoa 'o Jordan Kaho.

Fehu'l - . Ko fe ha fakamo'oni ki he fekau'aki moe tali 'ehe faka'iloa 'ae \$5,000.00?

Koe faka'ilo 81/18, 'oku ou pehe 'oku 'ikai ha fakamo'oni ki he 'elemeniti koe ***tali pe ma'u*** he 'oku 'ikai ha hokohoko ha faka mo'oni (chain of evidence) ke 'alu e pa'anga na'e 'omi meia Sen Lee mei Hong Kong, - kia Jordan, - ki he faka'iloa.

Kehe ia mei he ngaahi pa'anga he ngaahi faka'ilo 'e ni'ihiki, 'oku ma'u e fakamo'oni 'ae hu e pa'anga ki he hingoa 'o Jordan, 80/18, pea 'alu 'o a'u pe ki he hingoa 'oe faka'iloa he fika account noo fale.

'Aia fakahoa ki he kongā 'uluaki 'oe *Galbraight* 'oku 'ikai ha fakamo'oni hangatonu ia na'ane ma'u ha pa'anga mei ha taha fou 'ia Jordan, pe ha fakamo'oni 'ataakai malohi ke makatu'unga ai **hano infer**, Koe fakamatala kihe famili 'a Jordan moe faka'iloa 'oku 'ikai fe'unga ia ke infer ai 'ae ma'u pe tali 'ehe faka'iloa ha pa'anga.

Koia ai 'oku ou tu'utu'uni 'oku 'ikai ha hopo ke 'ave ki he fakamaau'anga Lahi

I he faka'ilo 80/18 na'e 'asi e fika 'oe pa'anga \$3000, na'e fakahu he account 'a Jordan he Account noo fale, pea 'oku ala infer na'e ma'u 'ehe faka'iloa 'ae pa'anga koia koe totongi ke fai hala, 'i hono lakanga fakapule'anga.

'OKU OU TU'UTU'UNI HENI 'I AI E FAKAMO'ONI FE'UNGA IA KE COMMIT 'AE 80/18, KA 'OKU 'IKAI HA FAKAMO'ONI FE'UNGA IA KE 'AVE 'AE FAKA'ILO 81/18 KI HE FAKAMAAU'ANGA LAHI.

FAKAMA'OPO'OPO

70/18 & 71/18 – fe'unga ke commit

72/18 & 73/18 - fe'unga ke commit

74/18 – fe'unga ke commit

75/18 -81/18 koe bribery

75/18 – fe'unga

76/18 – fe'unga

77/18 – 'ikai fe'unga

78/18 - 'ikai fe'unga

79/18 – 'ikai fe'unga

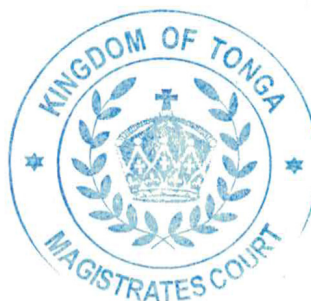
80/18 – fe'unga

81/18- 'ikai fe'unga

Tikite Fika 140- 143/2018

Fakatokanga'i ange koe ngaahi tikite kotoa ko'eni 'oku 'osi fai 'a e felotoi 'a e ongo fa'ahi ke 'ave hangatonu pe 'a e hopo ko'eni ki he fakamaau'anga lahi.

NUKU'ALOFA : 'Aho 22 Sanuali, 2019

Salesi Mafi

Fakamaau Polisi Pule